

Politická korektnost a krásy filmové
kontroverze

Jan Janský

8.8.2004

<i>OBSAH</i>	1
--------------	---

Obsah

1 Politická korektnost	2
1.1 Co je to politická korektnost?	2
1.2 Politická korektnost ve filmové tvorbě	3
2 Filmy, které zhřešily svou nekorektností	5
2.1 Boží zásah (Yadon Ilaheyya)	5
2.2 Comandante	7
2.3 Sekretářka (Secretary)	9
2.4 Umučení Krista (The Passion of the Christ)	11
3 Závěr	14
4 Letmé odkazy na zdroje	15

1 Politická korektnost

1.1 Co je to politická korektnost?

Základem pro *politickou korektnost* je idea vytvoření jakéhosi „kodexu“, který udává vhodný způsob pojmenovávání skutečnosti v multikulturní, mnohonárodnostní a etnicky různorodé společnosti tak, aby nedošlo k inzultaci. Termín se začíná výrazněji objevovat v osmdesátých letech dvacátého století jako důsledek nárůstu multikulturalismu a vlivu různých lobbyistických skupin a hnutí. Výraz sám je však mnohem staršího data. Zemí původu jsou Spojené státy americké. První užití tohoto pojmu se vztahuje k soudnímu sporu z roku 1793, kdy Nejvyšší soud Spojených států rozhodl v kauze Chisholm v. Georgia, kde se ve verdiktu prvně tento termín objevil.

Za politicky korektní se považuje výraz, názor nebo činnost, o kterém se společnost usnese, že neuráží ostatní příslušníky této společnosti. Z USA je známo, že například výraz *nigger* byl používán jako hanlivé označení příslušníka černého etnika. Tento výraz je tudíž politicky nekorektní, protože je chápán jako hanlivý, ačkoli při použití příslušníkem tohoto etnika jako hanlivý chápán není. Podobně jsou dnes nekorektní rasová označení *White* a *Black*, které byly nahrazeny výrazy *Caucasian* a *African-American*. V českých krajích je popisovanému jevu nejbližší použití politicky nekorektního slova *Cikán* a politicky korektního výrazu *Rom*.

Základním stavebním kamenem snahy o prosazení respektování politické korektnosti se stala známá vazba mezi jazykem a myšlením. Pokud má člověk tendenci užívat slova, která mohou mít urážlivý podtext, jeho myšlenky následně povedou k pohoršujícímu chování s větší pravděpodobností, než kdyby tak nečinil. Lidská povaha - snaha o prosazení v kombinaci s údernickými a puritánskými tendencemi - v následujících desetiletích vedla ke zneužití myšlenky politické korektnosti a dala vzniknout mnoha lobbyistickým hnutím.

Z ideje politické korektnosti vychází radikální feminismus, židovská nedotknutelnost, Affirmative Action¹ nebo například eliminace knih politicky nekorektních autorů z amerických a některých evropských škol. Nekorektním autorem je kupříkladu Mark Twain (rasistické sklony - používání slova *negr*) či William Shakespeare (diskriminace žen) a veškeré knihy obsahující slova *negr*, *rudoch*, *Bůh*, *Alláh* atd.

Z rukou politiků a lobbyistických skupin jsou politicky korektní názory

¹Affirmative Action je automatické zvýhodňování etnik rasových menšin v určitých situacích. Tak třeba při přijímacích zkouškách na vysoké školy dostane uchazeč menšiny etnika (například černoši) body navíc, které se přičtou k výsledkům dosažených při přijímacím řízení. Odůvodnění vychází z teorie o residuálním zatížení těchto lidí dřívější i současnou diskriminací společenskou většinou (například bělochy).

prostřednictvím médií vštěpovány společnosti. Po určité době si společnost názory po neustálém opakování osvojí a dále je sama šíří. V důsledku se jedná pouze o moderní způsob bezproblémového šíření propagandy mezi „prostý“ lid.

Největším problémem tohoto užívání politické korektnosti je fakt, že je samo vůči sobě politicky nekorektní. Je to dáno tím, že idea politické korektnosti je postavena na toleranci ostatních názorů, tudíž nutně nemůže existovat politicky nekorektní názor či postoj. I nekorektní názory by totiž bylo nutno tolerovat, čímž pojem sám ztrácí logiku. Ne bez důvodu je proto dnešní pojetí tohoto pojmu přirovnáváno k orwellovskému Newspeaku či Doublethinku.

Na závěr této kapitoly bych rád uvedl lehce vtipně pojatou definici politické korektnosti, kterou lze najít na internetových stránkách *Asociace pro trvale udržitelnou kulturní atmosféru*:

Politická korektnost je pochopení a uznání skutečnosti, že lidé jsou si zkrátka a dobře rozdílně rovni, ať už se to někomu líbí nebo ne. A musíme mít radost z toho, že v této rovnosti zacházíme s lidmi různě na základě jejich stejných individualit a jindy zase zacházíme s jinými lidmi stejně na základě různých individualit.

1.2 Politická korektnost ve filmové tvorbě

Vzhledem k tomu, že se politická korektnost rozšířila do většiny zemí, které se honosí přívlastkem *vyspělé* je pravděpodobné, že bude mít svůj vliv i na filmovou tvorbu. Tento vliv je pro většinu lidí prakticky nepozorovatelný, jelikož jsou sami již navyklí a vychovávaní smýšlet korektně. Jediné okamžiky které jim mohou existenci problému nastínit jsou během sledování debat kolem tzv. kontroverzních filmů, které jsou často kontroverzní pouze tím, že onu hranici pomyslné korektnosti nějakým způsobem překračují.

Jak se tedy konkrétně projevuje politická korektnost ve filmu? Jednou z oblastí, kterou tento moderní trend postihuje nejvíce je casting. Pokud se mají tvůrci vyhnout problémům, je dobré volit obsazení, které bude mít zastoupení pokud možno z co nejvíce společenských menšin, ideálně obou pohlaví. Tento trend je opět nejvíce patrný v USA, kde je kladen velký důraz na rovnoměrné zastoupení všech složek společnosti. Čím širší potenciální divácká komunita, tím větší má tato podmínka váhu.

Ideálním a až směšným příkladem politicky korektního obsazení může být například divácky úspěšný film *Škola rocku*. Jedná se o nenáročnou a průměrnou, leč poměrně vydařenou, komedii, kde zatím neúspěšný rockový zpěvák a kytarista supluje v místní škole a místo klasické výuky učí děti

základům rocku. Výběr dětí ze třídy je typickým příkladem politicky korektního myšlení, kdy je na první pohled evidentní, že bylo nutné obsadit alespoň v jednom exempláři zástupce Asiatů, Afro-Američanů, Hispánců, Bělochů, tlustých, tenkých, světlolasých i tmavovlasých a pokud možno doplnit míšenci, aby hromadění byla dokonalá a na nikoho se nezapomnělo.

Dalším projevem politicky korektního smýšlení je kupříkladu četnost a posuzování filmů, které se přímo věnují nějaké historické události či na ni nějak odkazují. Za korektní je považována většina válečných filmů z období druhé světové války, kde Němec je ten zlý, Žid je *vždy* oběť a Američan hrdina. Proti tomu lze máloco namítat, kdyby ovšem tato role nebyla považována za standardní i pro jiné situace. Nekorektními jsou pak filmy, které se sice věnují zcela jinému období, v nichž Žid nejen že již není oběť a trpící, ale kde dokonce mohou existovat náznaky že je původcem něčeho nepřijatelného (například film *Boží zásah*, *Umučení Krista*).

Filmy, které se nějakým způsobem prohřeší politicky nekorektními parametry jsou pak odmítány distributory, kteří si nechtějí dovolit protivit se společenským trendům. Jakmile dostane film nálepkou politické nekorektnosti, má obvykle potíže se prosadit do kin (*Comandante*) zapomeno se na něj, či je přímo vyřazen, při oscarových a jiných nominacích (*Boží zásah*). Paradoxně se občas stane, že je podroben nemilosrdnému pranýřování, které má za cíl poukázat na to, jak je názorově i jinak špatný a proč by se mu měli lidé vyhýbat, což v častu vede k přesně opačnému výsledku (*Umučení Krista*).

Poslední dobou začínají být také populární témata výchovná, kde se film zabývá otázkou vzdělávání mladých lidí a většinou zobrazuje boj mezi konzervativní tradicí a liberálním přístupem. Příkladem snímků patřících do této kategorie je *Společnost mrtvých básníků* či *Úsměv Mony Lisý*. Korektnost těchto děl bývá obvykle reprezentována propagací *absolutního subjektivismu*, což je ve filmech často nesprávně ztotožněno s pojmem *svobodné smýšlení*. Tyto trendy jsou dnes moderní a začínají se uplatňovat ve školách. Základní filosofií je, že důležitý je zde názor, nikoli jeho kvalita, protože kvalitu názoru nelze nijak měřit a v důsledku toho jsou všechny názory stejně dobré a tudíž ani neexistuje špatná odpověď. Ve výše jmenovaných filmech je tento přístup zobrazován jako moderní a silně pozitivní ve vztahu ke stávajícím (zastaralým) tradicím a konzervativismu. Takové snímky bývají většinou vysoce ceněny, pro svoji hloubku a výchovnou hodnotu, avšak málokdo si domyslí, co by v případě plného uvedení do praxe tyto postoje spolu s ignorováním tradic způsobily.²

²Dokonale tolerantní společnost bez jakýchkoli hodnot, které, ač mohou existovat jako názor jednotlivce, tak nemají žádnou váhu ani význam. Společnost bez rozumné úrovně vzdělání se kterou si její vláda může dělat prakticky cokoli. Jinými slovy společnost s náchylností k totalitnímu uspořádání.

2 filmy, které zhřešily svou nekorektností

2.1 Boží zásah (Yadon Ilaheyya)

Dílo palestinského režiséra Eliji Suleimana je typickým představitelem kontroverzního a politicky nekorektního filmu. Dějové linie se odehrávají v Jeruzalémě a Nazaretu. Na pozadí izraelsko-palestinského konfliktu lehce absurdním způsobem zachycují život obyčejných lidí. V neřešitelném střetu dvou zájmů se režisér poměrně výrazně staví na palestinskou stranu, z toho pak také vyplývá celkový dojem filmu. Naštěstí se mu však podařilo vyvarovat se hodnocení politické situace a každý jednotlivý minipříběh, ze kterých je děj poskládán, tak postrádá nějaké konečné vyústění. Řešení či vysvětlení zkrátka chybí.

Film je netradiční hořkou komedií o životě bez možností cokoli ovlivnit, což je projevuje v chování lidí. Člověk čekající každé den na autobus, který nejezdí, další hází odpadky sousedce do zahrady, skupinka likvidující hada zcela nepřiměřenými prostředky, či například scéna, kdy otec hlavního hrdiny jede v autě, s úsměvem mává ostatním přičemž jim potichu velmi hrubě nadává.

Hlavním příběhem je osud dvou milenců, on je z Jeruzaléma, ona z Nazaretu a jediné místo, kde se mohou setkávat je prakoviště u zátarasu a kontrolního stanoviště izraelské armády. Fyzický akt jejich lásky je transformován na pouhá setkání rukou, zatímco upřeně hledí před sebe směrem ke strážím. Komicky působící absurdní situace se objevují i zde - vojenská vozidla bez zastavení projíždějí zátarasu, ale houkající sanitka musí zastavit a projít kontrolou, nebo když hlavní hrdina nafoukne balóněk s Arafatovým portrétem a ten pak volně přeletí zátaras až do Jeruzaléma, zatímco vojáci volají na vedení pro instrukce, zda mají intervenovat a narušitele sestřelit. Jinde opět zaujme situace kdy izraelský policista opakovaně propouští zadrženého, který narozdíl od policisty zná cestu ke Svatému městu a může ji tak ukázat tázajícím se turistům, nebo scéna ve které pacienti chodí po chodbách nemocnice se zapálenou cigaretou v ústech, zatímco za sebou táhnou stojan s kapačkou.

Všudypřítomná beznaděj se prolíná s absurdními, až nadpozemskými snovými výjevy, které jakoby symbolizovaly naději a sílu vůle vydržet. Divák je občas konfrontován s představivostí hlavního hrdiny - pecka odhozená hlavním hrdinou způsobí po nárazu do izraelského tanku jeho explozi a přeměnu na kusy ohořelého šrotu.³ V závěru se pak objevuje trikovaná scéna, kdy drobná palestinská dívka v „matrix“ stylu zlikviduje tři izraelské pistolníky střílejší

³Scéna s explodujícím tankem musela být kvůli striktní izraelské politice v okupované Palestině natočena později ve Francii.

na její portrét.

Již během natáčení byla politická situace v oblasti značnou obtíží. Štáb většinou přijel na místo, v rychlosti se pokusil natočit scénu, načež následovalo rychlé balení a někdy doslova úprk před izraelskou armádou. Elia Suleiman to popisuje slovy: "When we started shooting, they started shooting" („Když jsme začali točit, oni začali střílet.“). Mnoho partií filmu bylo natočeno strategií *hit-and-run*. Za případy, kdy bylo natáčení oficiálně povoleno vděčí režisér svému izraelskému příteli, producentovi filmu, Avimu Kleinbergerovi, který pomáhal s přesvědčováním izraelských úřadů.

Problémy provázely i premiéru filmu v Ramalláhu. Když sem Elia Suleiman svůj film poprvé přivezl, vchod do kina byl izraelskou armádou vybombardován, kasa rozbitá a zvukový systém Dolby stereo ukraden. Následně vzala armáda útokem i přilehlý „Dům kultury“, posléze rozstřílela řadu konfekčních figurín a nakonec se obětí útoku stalo i na zdi visící velké plátno s malbou. "They executed a painting," („Popravili malbu,“) říká Suleiman a začne se smát. Situace jako by přímo patřila do jeho filmu.

Film získal mnohá ocenění, mimo jiné i hlavní cenu poroty na festivalu v Cannes. Po jistou dobu byl i mezi kandidáty na Oscarové nominace v kategorii nejlepší neanglicky mluvený film. To vyvolalo různé politické tlaky a aby bylo korektnosti učiněno zadost, bylo přijetí nakonec zamítnuto. Oficiálním důvodem bylo tvrzení, že Palestina není stát (což je samozřejmě pravda). Avšak to, že mezi akceptovanými tituly byly snímky soutěžící za Hong Kong či Taiwan, což pochopitelně státy také nejsou, bylo v pořádku.⁴

Je jisté, že Elia Suleiman již nadobro zůstane v lidských myslích zapísán jako kontroverzní režisér. Břímě tak problematického konfliktu, jakým je právě ten izraelsko-palestinský, rozděljuje svět v hodnocení Suleimanova filmu.⁵ Ať již jde o silně politicky korektní Spojené státy či vždy o něco více otevřenější Evropu, při promítání se lidé smějí na týchž místech, podobně reagují na zobrazované situace. A přestože je každý divák jiný, ve všech zemích po celém světě je obecnost podobné, existují podobná schémata diváckých reakcí. Režisér, který často sledoval reakce v sále při promítání svého filmu, komentuje univerzalitu diváckého přijímání takto:

„A to mne činí šťastným. Není to o tom něco lidí o Palestině učit, protože si myslím, že se něco sami naučí, když se smějí. Už jen tím se sami tak trochu stanou Palestinci.“

⁴Zajímavé je, že z kandidátů na oscarové nominace pro rok 2003 byl film vyřazen, mezi adepty pro rok 2004 však zahrnut byl. Jsou stále ještě věci mezi nebem a zemí.

⁵Viz například hodnocení časopisu Cinema, která dává jinak vysoce ceněnému snímku překvapivých 40%.

2.2 Comandante

Je až neuvěřitelné, jakou vlnou slepých předsudků a předpojatosti je v kritikách častován tento dokumentární film Olivera Stona. Objevily se výtky, že Stone šíří propagandu, není dostatečně průbojný a je demagog. Vše jen proto, že nechal do kamery promluvit v přímém rozhovoru člověka se statutem diktátora v zemi, kde jsou podle západních norem porušována lidská práva.

Roku 2002 odjel Oliver Stone na Kubu, aby natočil dokumentární film o Fidelu Castrovi, který od revoluce v roce 1959 tuto karibskou zemi vede. Během tří dnů bylo natočeno 30 hodin filmového materiálu. Castro měl možnost natáčení v kterémkoli momentě přerušit a vyhnout se tak otázkám či tématům, na která nechtěl odpovídat. V titulcích na počátku filmu je upozornění, že této možnosti nikdy nevyužil.

Film je natočen způsobem rozhovoru, kdy Oliver Stone pokládá Castrovi rozličné otázky a ten na ně, až na výjimky ochotně, odpovídá. Tématem se stává Castrův denní režim, jeho oblíbené filmy, herečky, rodinné záležitosti, stejně tak i historie Kuby od počátku revoluce, přes jadernou krizi z roku 1962, dále důvod, proč se Kuba stala oficiálně komunistickou zemí,⁶ Castrův vztah s Che Gevarou, podíl kubánských poradců na mučení vězňů ve Vietnamu⁷ a konečně i otázky kolem svobody, voleb a Castrovy role diktátora. V průběhu rozhovorů Stone po boku Castra projde různými lokalitami, od Castrovy kanceláře, jeho residence až po vyjížďku postarším mercedesem a navštívení kubánských studentů a nemocnice. Oliver Stone se pochopitelně nezapomene Castra zeptat co si myslí o atentátu na Kennedyho, stejně tak Castro se nezapomene pochlubit jak se od revoluce prakticky podařilo eliminovat kriminalitu, drogy a dosáhnout vysoké úrovně vzdělanosti. Na první pohled nic výrazně nekorektního. Přesto tento film vzbuzuje silně negativní až nenávistné reakce. Proč?

Hlavním oficiálním důvodem „závadnosti“ filmu je Stonův příliš měkký přístup. Nepouští se do detailního zpovídání Castra ohledně kubánských disidentů a potírání lidských práv, nesnaží se ho tlačit ke zdi. A co je nejvíce důležité, nezaujímá vůči němu žádný postoj, nehodnotí. Stonův dokumentaristicky ryze profesionální přístup mu oplátkou vynesl perzekuci a kritiku. Comandante má být hlavně dokumentem, portrétem osobnosti, nikoli pro-

⁶Castro vysvětluje, jak po revoluci uvalily USA na Kubu hospodářské embargo a Kubánci neměli kam vyvážet cukr, který se zde pěstuje. Obchodní vztahy nabídl Sovětský Svaz a vzhledem k faktu, že Kuba neměla moc na výběr, tak vniklo toto spojení. Přesto však Castro trvá na tom, že Kuba komunistickou zemí nikdy nebyla.

⁷Zde bylo evidentní, že se Castrovi otázka nelíbila a snažil se všemožně vykroutit, přesto natáčení nezastavil.

pagandou a proto se také Stone na všechny otázky ptá s nadhledem, zjišťuje Castrův názor, jeho pohled na věc. V okamžiku, kdy přijde řada na volby, diktátorství⁸ či disidenty,⁹ nezaujímá rovněž žádné stanovisko a položí otázku stejně jako předtím. Profesionalita. V dnešní společnosti ovlivněné politicky korektními frázemi spolu se stalinizací kubánského vůdce je pak tento nehodnotící přístup „nebezpečný a demagogický“.

Film má však ještě jinou dimenzi, která je mnohým trnem v oku. Stalin, Hitler, Mao, Fidel. Většina lidí je považuje za demony, neosobní postavy polobožského původu, ztělesněné zlo, proti kterému je ušlechtilé a správné bojovat. Ve Stonově snímku je najednou starý muž, jehož tělesná schránka se rozpadá. Místo démona vidíme starého revolucionáře, který svou revolucí nadále žije. Sledujeme výpověď prošedivělého pána, který se shodou okolností jmenuje Fidel Castro. Již to není žádný démon, je to obyčejný člověk, byť s vysokou dávkou charismatu. Také je to státník s *jasným* názorem na potraty, význam náboženství pro lidské štěstí či rozvoj vzdělání.¹⁰ A hlavně se nemusí bát jít mezi lidi. Je pro ně stále vzorem a ikonou ke které hledí. Absolutně netypický obrázek hlavy státu. A v tom je ona potíž. Ve Spojených státech je Fidel Castro stále považován za úhlavního nepřítele.¹¹ Toto oddémonizování nutí lidi k zamyšlení, což je přesně věc, kterou vlády ve svobodných zemích, jakou jsou například USA, nechťejí.

Tentokrát zkrátka Oliver Stone, „Svědomí Ameriky“, překročil nepsané meze politické korektnosti a jeho film má problémy s distribucí. Comandante byl zaplacen společností HBO, která ho však následně odmítla odvysílat. Místo toho byl Stone poslán znovu na Kubu, aby natočil další film, kde bude na Castra tvrdší. A tak vznikl dokument *Looking for Fidel*, který se výrazněji věnuje otázce disidentů, potlačování lidských práv a Castrovu diktátorství. Ve Spojených státech mohou diváci snímek Comandante vidět pouze na filmových festivalech, v televizi si jej troufla odvysílat pouze kanadská CBC. Je to škoda.

Oliveru Stonovi se povedlo něco, co za posledních 43 let trvání kubánské revoluce nikdo nedokázal. Natočil portrét Fidela Castra, fenomenálního vůdce této malé ostrovní země. Comandante je prakticky jedinou možností, kterak nahlédnout do soukromí muže, který dokázal odolat vnějším politic-

⁸Castro se sám za přímého diktátora nepovažuje, tvrdí o sobě, že pouze intenzivně přesvědčuje ale nikdy nenařizuje co se udělá a co se neudělá.

⁹Zajímavé je, že Oliver Stone jinde (= ne v dokumentu) sám říká, že při porovnání s disidenty z bývalého Sovětského svazu jsou ti na Kubě pouze nevýznamnou ligou co se osobnosti a charakteru týče. Castro ve filmu dokonce vyzývá, aby někdo zkusil předložit nějakou fotografii, na které za posledních 43 let policie někoho perzekuuje.

¹⁰Na Kubě je například pro všechny zahraniční studenty vysokoškolské vzdělání zdarma.

¹¹Pomineme-li všechny ty poslední dobou uměle vyráběné teroristy.

kým tlakům¹² a přes oprávněnou i neoprávněnou kritiku je ve své zemi lidmi nadále oblíben uznáván a podporován. Diktátor?

„Co je to diktátor? Ví to vůbec někdo? A je to špatné být diktátor? Protože jsem byl svědkem přátelství vlády Spojených států s největšími diktátory.“ – Fidel Castro

Na závěr ještě pár slov Olivera Stona k jeho snímku:

*„Tolik novinářů v Americe film odsoudilo aniž ho viděli. Všichni říkají to samé: Ty otázky jsou pro starého Castra nahrávkou na smeč. To co mě překvapuje je, že je možné takto snadno odstavit první dodatek.“*¹³

„V každé ulici, kterou jsme šli ovládlo šílenství, vzrušení, lidé spěchali, aby ho viděli, radili se, a myslím, že bychom mohli jít do dvaceti ulic a viděli ty samé reakce.“

„Američané mají vůči Castrovi nepřiměřeně tvrdý postoj. Je to člověk, který toho hodně viděl. Dejme mu šanci promluvit. Myslím, že oni se bojí, že by se jim i mohl líbit.“

2.3 Sekretářka (Secretary)

V dnešní době první veřejnosti běžně dostupný film zobrazující možnost reálného a šťastného soužití sadismu s masochismem. Kontroverzní na něm je, že ukazuje hlavní hrdinku jakožto ženu dobrovolně toužící po submisivní pozici ve vztahu k muži. Dílo je pravým hákem na bradu radikálního feminismu a výsměchem všem fanatickým zastáncům sexuálního harašení. Jeho politická nekorektnost je místy přímo úžasná.

Na počátku netradiční love-story režiséra Stevena Shainberga je hlavní hrdinka Lee Hollowayová (Maggie Gyllenhaalová) propuštěna z psychiatrické léčebny, kam byla rodinou umístěna poté, co si po letech tajného praktikování masochistických technik přivodila vážnější poranění. Doma se necítí dobře a její sebemrskáčské sklony se opět začnou projevovat.¹⁴ Bolest je pro ni něco jako droga pro narkomana, jen s její pomocí se dokáže uklidnit a být opět na čas sama sebou. Nicméně absolvuje kurz psaní na stroji a jde si hledat práci.

A tak se stane, že nastoupí na místo sekretářky v právnické firmě, reprezentované jedním jediným člověkem, kterým je E. Edward Grey (James

¹²Kuba zatím asi jako jediná země dokázala odolat kolonizačním snahám USA, což s sebou nese i uměle pěstovanou zášť ze strany neúspěšného kolonizátora.

¹³První dodatek ústavy USA zaručující právo na svobodu slova.

¹⁴Viz například doslova vizuálně bolestivá scéna, kdy si na vnitřní stranu stehna přitiskne rozpalenou kovovou konvici, načež cítí obrovskou psychickou úlevu.

Spader¹⁵). Speciálně vyvedená, ozdobená tabule s nápisem „*Secretary wanted*“ („*Hledá se sekretářka*“) již napovídá, že nové sekretářky hledá tento chlapík asi poměrně často. Není divu. E. Edward Grey je pedantský puntičkář, s lehkými sklony k sadismu, který nesnese jakýkoli odpor. A tak začne vznikat vztah dvou společensky nepoužitelných lidí, kteří se však k sobě navzájem náramně hodí.

Edwardovo počáteční sekýrování, které místy hraničí až se zneužíváním, se Lee začne líbit. Ba co více, začne ji vzrušovat. Edward její povahu odhalí a od tohoto okamžiku začne pomalu zkoušet co všechno jeho sekretářka vydrží. První vážnější konfrontaci, kdy jí vyčítá množství překlepů a pravopisných chyb, následuje stupňující se série kritiky vůči její osobě (poklepávání nohou, hraje si s vlasy, popotahuje nosem atd...) vrcholící v Edwardově kanceláři, kde Lee přistoupí na jeho hru a odpovídá na neexistující telefonát.¹⁶ Pravidla hry jsou od této chvíle daná.

Nyní již jejich sadomasochistickým hrátkám nic nebrání a tak třeba vidíme Lee ohnutou přes stůl čtoucí dopis, ve kterém opět nadělala nějaké překlepy, zatímco ji Edward za tento prohřešek trestá plácáním přes zadek. Když ona doma večerí on jí po telefonu diktuje, co všechno smí sníst. Vrcholem jsou situace, kdy Lee chodí po kanceláři v okovech, spoutaná zobe Edwardovi z ruky (doslova), nosí dopisy v zubech, přičemž leze po čtyřech, či se nechá s mrkví v ústech osedlat. A tak tento nekorektní vztah pokračuje a i přestože se Edward později situace a vznikající lásky zalekne,¹⁷ přesto si k sobě nakonec cestu najdou. Zkrátka i sadisté a masochisté dokáží uzrát ve dvě milující se bytosti.

Co se týká ostatních kvalit filmu, pak nelze opominout vizuální dojem z interiéru Edwardovy právníkové kanceláře. Přavládá zde temně červená barva, perfektně tematicky podbarvující veškeré aktivity obou hlavních hrdinů.

Z předchozích řádek je patrné, že pro stoupence různých feministických hnutí bojujících za samostatnost a nepodřízenost moderní ženy, není tento film zcela příjemný. Na několika místech tvůrci dokonce tyto dnešní trendy úmyslně zesměšňují.¹⁸ Kupodivu se však neobjevily nějaké výraznější tlaky, které by dílo posunuly do oblasti veřejně ponižovaných a pranýřovaných

¹⁵James Spader se tímto filmem pokusil „vymanit“ z vlivu svých předchozích kontroverzních rolí, jakou byl například Cronenbergův *Crash*.

¹⁶Edward si počíná, jako by chtěl Lee ukázat jak brát telefony a působit sebevědomě, avšak ve skutečnosti si pouze ověřuje, zda byl jeho předešlý úsudek o Lee správný.

¹⁷Patrně v důsledku představy, že by případné provalení jejich zvláštního poměru bylo bráno okolím pohoršujícím způsobem.

¹⁸Při pročítání feministicky orientovaného časopisu *Cosmopolitan*, který ženám radí muže nejprve pořádně vyzkoušet a nevrhat se do vztahů po hlavě začne Lee při myšlenkách na Edwarda masturbovat.

snímků. A tak pouze tu a tam narazíme na nenávistné recenze, které film hodnotí jako perverzní či silně anti-feministický. Jako příklad poslouží názor recenzenta časopisu *The New Yorker*:

„Význam Sekretářky je, že bolest je osvobození. To není vtipná myšlenka, nýbrž pornografická myšlenka, smíchaná s drzým anti-feminismem.“ – David Denby, *The New Yorker*

Každopádně vznikl netradiční film, který na Sundance Film festivalu získal speciální cenu poroty za originalitu. Jeho největším přínosem je, že se podařilo vtipným a divácky příjemným způsobem prolomit tabu, vyvolat diskusi a možná i změnit náhled mnoha lidí na problém sadismu a masochismu. To, že vzbuzuje kontroverzní reakce opět pouze znamená, že dokáže říci něco nového.

Závěrem ještě odpověď představitelky hlavní ženské role Maggie Gyllenhaalové k otázce kritiky feminismu ve filmu:

„Je zapotřebí s nimi trochu zatřást. Sekretářka je krok kupředu. Lee a Edwardovi jde o cit a jediný způsob jak mohou cítit je, když se za účelem procitnutí zraňují. Tolik lidí zatím spí a potřebuje probudit.“

2.4 Umučení Krista (The Passion of the Christ)

A nakonec tu máme film, který není ani tak zajímavý po koncepční a filmařské stránce jako po stránce nevole části židovské obce vyvolané po jeho uvedení. Bylo poměrně vtipné sledovat rozličné pobouřené reakce nad tím, že se ve filmu vyskytují náznaky toho, že by se smrtí Ježíše Krista mohli být po shlédnutí spojování Židé.

Umučení Krista režiséra Mela Gibsona se totiž zabývá posledními 12 hodinami života syna Člověka. Film začíná scénou, kdy je Kristus Jidášem zrazen, zajat Farizeici a poté předveden před nejvyššího kněze, Kaifáše. Po svolání lidí následuje obviňování a velmi působivá scéna rozněcování nenávisti vůči Ježíšovi mezi lid. Kristus je předveden před Piláta, po kterém Farizeové chtějí, aby byl odsouzen k smrti ukřižováním za rouhání a prohlašování se za Mesiáše, syna Davidova, Židovského krále. Pilát se Ježíše zdráhá odsoudit k smrti, dokonce se pokusí Ježíše propustit. Každý rok bylo o Velikonocích zvykem propouštět jednoho vězně, kterého si lid vybral. Pilát nabídne propustit Ježíše a nebo vraha Barabáše. Pod vlivem kněží se dav rozhodne o propuštění Barabáše. Kněží jsou neústupní a nadále žádají ukřižování. Pod hrozbou vzniku vzpoury Pilát rozhodne dát Ježíše zbičovat, doufaje, že se vlk nažere a koza zůstane celá. Kněží jsou však nadále zatvrzelí a tak je tento římský

gubernátor nakonec donucen Ježíše k ukřižování odsoudit. Zbytek filmu pak zobrazuje cestu na Golgotu, kdy Ježíšovi pomáhá nést kříž Šimon. Následuje přibíjení na kříž, smrt a naplnění proroctví Kristovým vzkříšením.

Prakticky veškeré námitky vůči nekorektnosti filmu pochází z dílny *Anti-Defamation League - ADL*,¹⁹ která se obávala nárůstu antisemitismu v důsledku distribuce tohoto filmu. Odkaz na židovský původ kněží a davu, který před Pilátem křičí po ukřižování, zde sice zobrazen je, v žádném případě však není nijak zvýrazněný, natož pak účelný.²⁰ Krom toho je film věrný biblickým evangeliím²¹ a skutečně v něm není nic podstatnějšího, co by nestálo v Bibli. To, že kněží, kteří se snažili Ježíše ukřižovat byli židovského původu, jakožto Ježíš původu galilejského, je po dvacet století uznávaná verze evangelií. Co je tedy tak škodlivého na tom, že se to objeví ve filmu?

Důvodem je podle ADL nebezpečí nárůstu antisemitismu. Tato organizace tvrdí, že má film sdělení typu „*Židé zabili Ježíše!*“ a vytrubují do všech směrů, jaké nebezpečí to může být. Při obhajování této kritiky se obracejí zpět do třicátých a čtyřicátých let dvacátého století a argumentují tím, že tvrzení „*Židé zabili Boha!*“ či „*Židé zabili Ježíše!*“ používal Adolf Hitler k rozněcování vášní proti lidem této národnosti. ADL dokonce navrhovala vypustit některé scény, nebo zařadit k promítání dodatek, který hloupým lidem vysvětlí, jak mají správně chápat co právě viděli, aby pochopili, že Ježíš trpěl kvůli *všem* lidem a čili za jeho smrt nenesou vinu pouze *Židé*. Byli snad Němci pobouřeni, když Spielberg natočil svůj brilantní *Schindlerův seznam*? Vždyť to koneckonců byli Němci kdo postavil za druhé světové války koncentrační tábory. Jsou snad *všichni* Němci takoví? Potřeboval film dodatek, který by vysvětlil, že právě shlédnuté je minulostí a že není potřeba vůči dnešním Němcům pociťovat zášť? Film o holocaustu natočený bez zobrazení Němců je stejný nesmysl jako příběh o umučení Krista bez Židů. Zkrátka na místě události žili oni a ne třeba Egypťané, tak proč to nějak maskovat a měnit minulé události podle moderních trendů.²²

Opět se sem vtírá politická korektnost. Jde pouze o povědomí mezi lidmi. Neobjevují se žádné zákazy či přímá cenzura. ADL přece oficiálně nechce nikomu ublížit, pouze ukazuje co všechno je na snímku nebezpečné. Zbytek

¹⁹ADL - organizace zabývající se potíráním antisemitismu a podporou dobrého obrazu „židovstva“ na světě, převážně však působí v USA. Ačkoli se to nezdá, má obrovský vliv. Lidé, kteří se dostanou na černou listinu ADL se stanou politicky nekorektními se všemy důsledky. Organizace má mimo jiné na starost vštěpovat společnosti povědomí o Holocaustu a tvrdě bojuje proti všem, kteří si dovolí na toto téma vznést jakékoli otázky.

²⁰Výrazy obsahující kořen *žid* jsou v celém filmu pouze čtyři.

²¹Evangeliium sv. Matouše, Marka, Lukáše a Jana.

²²Což se samozřejmě děje neustále z rukou těch, kteří k tomu měli, mají a budou mít prostředky.

se nechá na reakci lidu. Ironií osudu je taktika ADL vykreslená i ve filmu, který sama tak kritizuje. Když je Ježíš předveden před nejvyššího kněze, jsou proti němu vznášena obvinění, kněz mu plivne do tváře a dá mu symbolický políček. Totéž udělá další. Pak nechají Ježíše davu, který se na něj sápe a bije ho. Již však nikoli symbolicky. Kněží sami nikoho nebili ani netýrali. Pouze dali lidem záminku učinit co potřebovali.

Jak bylo uvedeno, film je natočen přesně podle čtyř evangelií. Přesto se k němu oficiálně staví rezervovaně i katolická církev.²³ Podobný postoj má i vůči tvůrci *Umučení Krista*, Melu Gibsonovi. Důvodem rozepří jsou závěry Druhého vatikánského koncilu z roku 1965, kde padlo usnesení, že tehdejší Židé nemohou být považováni odpovědnými za Kristovu smrt společně s dalšími „korekcemi“ chápání křesťanské teologie. Mel Gibson se k problému již dříve vyjádřil takto:

„Po tisíc devět set padesát let církev dělá jedno a pak najednou v šedesátých letech všechno obrátí naruby a začne dělat podivné věci, které jdou proti pravidlům. Vše co bylo kacírstvím již dále kacírstvím podle nových pravidel není. My, katolíci, jsme podváděni; církev již není kritická, rozvolnila se. Nevěřím jí a nemám v úmyslu její trendy následovat. Je to církev, kdo me opustil a ne já, kdo opustil církev.“

Jinými slovy by se dalo říci, že se církev dala na politicky korektní přístup neodporovat, nepobuřovat a nevyvolávat diskuse na, pro jisté kruhy, nepříjemná témata. I odtud tedy pramení rozporuplnost reakcí na *Umučení Krista*.

Zkrátka Mel Gibson natočil film, který přinejmenším vyvolal diskusi. Vzhledem k popularitě a divácké návštěvnosti se ho nepodařilo uklidit ze scény, což lze považovat za ryze pozitivní věc. Jedná se o snímek velice emotivní s hluboce lidským sdělením. Jediné, co možná bude vzbuzovat antisemitské odezvy bude nejspíše neustálé otravné intervenování ADL a podobných kruhů. I při úvaze obav o budoucnost židovstva, nebylo by z hlediska ADL snazší místo politicky korektního příkrášlování historie obrátit jejich dojem z Gibsonova filmu v něco pozitivního? Proč nepovažovat ukřižování Ježíše, ať už je chápáno reálně či jako pouhý mýtus, za ryze lidskou záležitost, která položila základy křesťanství? Kdo by umučením Ježíše Nazaretského dal vznik křesťanství nebýt farizeiských Židů? Pak by přece antisemitismus ze strany křesťanů postrádal smyslu, vždyť by jim v důsledku k víře dopomohli právě Židé. Není to svým způsobem krásná myšlenka?

²³Nezastává žádné oficiální stanovisko, ačkoli u ní film pravděpodobně skrytou podporu přesto má.

3 Závěr

Najít na internetu pozitivní ohlas týkající se politické korektnosti je téměř nemožné. Vesměs všechny komentáře různých lidí týkající se tématu jsou negativní. Kvalitou pochopení pojmu a úrovní vulgarity se sice různí, ale základní shoda zůstává. Politická korektnost *není* populární. Přesto nadále existuje a prosakuje do společnosti, která nakonec začne smýšlet nezávadně, tj. smýšlet přestane.

Děni na stříbrném plátně začala politická korektnost ovlivňovat v osmdesátých letech. Po období tvůrčí svobody padesátých, šedesátých a sedmdesátých let nastala, hlavně v USA, určitá „reorganizace“²⁴ filmové tvorby. Do kinematografie čím dál tím více počala pronikat politika a tvrdý, nesmlouvavý kapitalismus. Nepochybně k tomu přispěl obrovský boom televize, která měla, jakožto médium, na společnost největší a nejpřímější vliv. Televizní korporace samy začaly filmy produkovat. K vysílání je však potřebná licence, o kterou stanice může přijít, pokud příliš pozlobí politiky. To mimo jiné pro bezproblémovost pořadu znamená nutnost jeho korektnosti, aby následkem odvysílání nikterak nedošlo k urážce vlivných kruhů. Pro tvůrce, jejichž filmy jsou produkovány televizními společnostmi, se tím rozumí omezení tvůrčí svobody. Ze scény tedy postupně mizí pobuřující, nekorektní myšlenky, satira.

Díky nemnoha, většinou nízkorozpočtovým, filmům, které bohužel shlédne mizivé procento populace, je možné zamyslet se nad otázkami, všeobecně považovanými za mrtvé, neexistující či nekorektní. Mezi největšími přínosy umění a kultury byla odjakživa reflexe společenských poměrů, karikování, dokumentování a konfrontování. Dnes se kulturní vjem průměrného vzorku populace redukoval na uspokojení potřeb vyvolaných módními trendy. V umění zavládla svobodná ruka trhu uměle stimulující a následně uspokojující ony stimulované potřeby společnosti. A člověk bez hodnotového žebříčku, který neví co chce a nemá názor na názory ostatních se stává moc dobrým potenciálním zákazníkem. Občas se lze vymanit z tohoto stavu pouze přímou konfrontací s možnou existencí pozitivních kvalit u „nekorektních“ záležitostí. Potud sahá význam a důležitost filmové kontroverze.

Každý kontroverzní film, který nám dá nahlédnout něco, co by nám jinak zůstalo skryto, si zaslouží naši podporu. I kdyby v nás vzbuzoval nelibé pocity. Jsme přece nad věcí a nebudeme házet kamením jen proto, že se cítíme někým uraženi. Co kdyby pro to měl dobrý důvod?

²⁴Ronald Wilson Reagan, prezident USA v letech 1981-1989. Původním povoláním herec. Vyznačoval se také využíváním politického potenciálu filmu. Film ovlivňoval politiku a politika ovlivňovala film. Osmdesátá léta jsou také obdobím neporazitelných amerických akčních hrdinů typu Rambo, Rocky. Reagan sám prý prohlásil, že film Rambo II by měl vidět každý Američan.

4 Letmé odkazy na zdroje

Reference

- [1] The Guardian, *When we started shooting, so did they*, 13.1.2003, The Guardian
- [2] Aljazeera, *Palestinian film in Oscar running*, 22.10.2003, Aljazeera.Net
- [3] Chicago Sun-Times, *Divine Intervention*, 25.4.2003, Chicago Sun-Times Inc.
- [4] Ann Louise Bardach, *Oliver Stone's Twist*, 14.4.2004, MSN
- [5] Simon Houpt, *The Americans have a view of Castro that is unfortunately rigid... I think they're worried they might like him*, 20.3.2004, Toronto Globe and Mail
- [6] Gerald Peary, *Steven Shainberg*, 2002, GeraldPeary.com
- [7] Abraham H. Foxman, *Mel Gibson's "The Passion of the Christ:" Could It Trigger Anti-Semitism?*, 6.2.2004, Anti-Defamation League